

Сучасна українська історіографія пододала цю ідеалізацію, демонструючи критичний та виважений підхід. Сучасні вчені визнають авторитарні тенденції в уряді А. Волошина (хоча й вимушені обставинами) та «інструментальність» Карпатської України у великій міжнародній дипломатичній грі. На фактуальному рівні вивчення тематики є достатньо добрим (понад 3200 бібліографічних позицій). Проте на рівні концептуального та методологічного переосмислення, включно з потребою «вписування» цієї теми у ширші історичні контексти – центральноєвропейський чи загальноєвропейський, – залишається значний потенціал.

Діана Гуца (Київ)

ЖІНОЧИЙ ВНЕСОК У ПІДПІЛЬНУ БОРОТЬБУ: РОЛІ ТА ФУНКЦІЇ В ОУН-УПА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Історія національно-визвольної боротьби українського народу в роки Другої світової війни традиційно розглядалася крізь призму чоловічого досвіду. Участь жіноцтва в ній була феноменом, що виходив за межі традиційних гендерних ролей і ставив під сумнів патріархальні стереотипи про місце жінки в суспільстві та особливо на війні. Питання жіночої участі в національно-визвольному русі довго залишалося на периферії історичних досліджень через кілька причин: по-перше, радянська історіографія цілеспрямовано замовчувала або спотворювала діяльність ОУН-УПА загалом; по-друге, навіть у пострадянський період зберігалася тенденція до героїзації переважно чоловічих постатей руху; по-третє, специфіка жіночих ролей у підпіллі (зв'язкові, санітарки, господарські функції) часто сприймалася як другорядні порівняно з бойовою діяльністю. Однак масштаби жіночої участі, різноманітність виконуваних функцій і рівень жертвності українських жінок-підпільниць вимагають окремого ґрунтовного дослідження.

Метою цього дослідження є комплексний аналіз ролі та функцій жінок в ОУН-УПА на західноукраїнських землях у період Другої світової війни.

Роль жінок в ОУН-УПА тісно пов'язана з ідеологічними трансформаціями, які переживав український націоналістичний рух у роки війни. Початково націоналізм ОУН передбачав досить традиційне бачення ролі жінки – передусім як матері, вихователя дітей та підтримки чоловіка. Традиційне сприйняття жінки створювало одночасно переваги (менша підозрілість, поблажливе ставлення) та виклики (недовіра з боку частини командирів, сприйняття як тягаря). Жінки долучалися до медичної служби, виконуючи роль санітарок, медсестер. Вони ставали зв'язковими та розвідницями, використовуючи свою зовнішню непідозрілість для пересування територіями. Жінки займалися господарською діяльністю, забезпечуючи повстанців продовольством, одягом та притулком. Окремі представниці долучалися до пропагандистської роботи, літературної та видавничої діяльності. Така багатофункціональність зумовлювалася як об'єктивними потребами підпілля в людських ресурсах в умовах тотальної війни, так і глибокими патріотичними мотивами українських жінок, їхнім прагненням до національної незалежності та готовністю жертвувати особистим благополуччям заради майбутнього України.

Отож, найбільша кількість жінок була задіяна саме в медичній службі, що максимально відповідало патріархальним уявленням про жіночу роль на війні. Українське Червоного Хреста (УЧХ) як підпільна організація фактично відновлено українськими націоналістами під час війни. До завдань медичної

референтури, окрім надання медичної допомоги, входили також вчасне постачання ліків та продовольства, перевірка гігієнічного та епідеміологічного стану війська, пропагандистська та агітаційна робота серед персоналу та місцевого населення, а також серед тих, кого вже залучено до діяльності УЧХ, забезпечення кваліфікованими медичними кадрами та проведення вишкільних курсів для медичного персоналу. Окрім цього, важливим аспектом діяльності УЧХ було надання допомоги сім'ям загиблих повстанців.

Жінки відігравали ключову роль у господарській інфраструктурі, займаючи посади господарчих референтів або безпосередньо беручи участь у забезпеченні повстанців усім необхідним для виживання та боротьби. Господарча система підпілля функціонувала як добре організований механізм, де кожна ланка виконувала чітко визначені завдання. До їхніх компетенцій належала організація систематичного збирання та безпечного зберігання продовольства, медикаментів, засобів зв'язку, видавничого обладнання та обмундирування для потреб підпілля. Важливим напрямком діяльності було забезпечення харчування різних структур підпілля. Господарчі референти мали налагоджувати постійні канали постачання, координувати збір продуктів серед населення, організувати їх транспортування та розподіл.

Роль зв'язкових була однією з найважливіших і найнебезпечніших у підпільній боротьбі. Жінки неабияк проявляли себе в цій ролі, адже привертали значно менше уваги органів безпеки порівняно з чоловіками і могли вільніше пересуватися поміж населеними пунктами. Швидке поширення секретної інформації забезпечували саме зв'язкові, які долали величезні відстані пішки, переносячи різноманітні листи, розпорядження чи усні повідомлення. Вони виконували набагато ширші функції, ніж просто передача повідомлень, а саме: добували речі, що були необхідні для підпільної праці, стежили за виконанням доручень, контролювали поширення таємної інформації, забезпечували зв'язок між осередками руху, підбирали конспіративні квартири, організували хати-криївки для керівництва УПА. Переодягнені в селянок, жінки-розвідниці могли відносно вільно ходити в окупованих ворогом населених пунктах і здобувати відомості про ворожі сили та їхні подальші дії. Під час облав жінки були чи не єдиними постачальниками необхідної інформації для бойових відділів УПА. Дуже часто жінки в загонах УПА виконували кілька функцій одночасно – були і санітарками, і зв'язковими, і розвідницями, й нерідко брали участь у бойових діях.

Також жіноцтво долучалось до роботи в референтурі пропаганди, займалися редагуванням і виданням підпільної преси та літератури. Розпорядження керівництва ОУН (Б) від 20 вересня 1943 р., адресоване референтам юнацтва, визначало необхідність залучення до пропагандистської роботи молоді обох статей. Організаційна схема передбачала закріплення за кожним юнаком або юначкою визначеної кількості родин, які вони мали систематично відвідувати та вести серед них агітаційну роботу. Видавалися не лише журнали та газети, але й брошури, листівки, відозви, програмні документи, навчальні матеріали для вишколів. Підпільні друкарні часто розташовувалися під землею – в спеціально обладнаних бункерах, підвалах тощо. Це викликано необхідністю конспірації, адже каральні органи як нацистського, так і радянського режимів вели активну боротьбу з підпільними друкарнями, розуміючи їхнє величезне значення для визвольного руху. Робота в таких умовах була нелегким випробуванням. Окрему роль відігравала усна пропаганда, де жінки проводили індивідуальні та групові бесіди, організували збори. Усна

пропаганда не вимагала технічних засобів, давала можливість перебувати у безпосередньому контакті з населенням і швидко реагувати на його запити та потреби. Жінки природно вписувалися в цю форму роботи, адже могли вести пропагандистські розмови під час повсякденних справ.

Отже, участь жінок у підпільних організаціях була неминучим результатом зростаючих тенденцій у суспільстві, які поєднували у собі феміністичні та патріотичні принципи. Українські жінки входили до націоналістичного підпілля з метою боротися за державність та політичні зміни в суспільстві. Роль жінок в організації змінювалася залежно від політичної ситуації, але їхню активну участь у повстанській боротьбі свідчить наявність спеціально створених жіночих референтур з конкретними завданнями та функціями. Традиційне сприйняття жінки, в контексті воєнної дійсності, було сприятливим фактором та зумовлювало поблажливе ставлення до жінки в умовах війни. Жінки могли працювати у різних сферах, включаючи розвідку, зв'язок, пропаганду та медичну службу. В той же час, жіноча діяльність викликала менше підозрів та дозволяла досягнути певного рівня конспірації, тому чоловіки-підпільники залучали жінок до своєї діяльності. Вивчення участі жінок в ОУН-УПА є важливим для повного розуміння їхньої ролі в цілій картині діяльності національно-визвольного руху. Жіночий досвід підпілля демонструє не лише військово-політичну історію, але й глибокі соціальні трансформації українського суспільства в умовах боротьби за незалежність держави. Подальші дослідження цієї теми мають враховувати гендерну специфіку досвіду, аналізувати особисті мемуари та свідчення, а також сприяти увічненню пам'яті жінок-підпільниць в культурній пам'яті України.

Мар'яна Гайдук (Тернопіль)

**ПРОПАГАНДИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЧОРТКІВСЬКО-
БЕРЕЖАНСЬКОЇ ОКРУГИ ОУН (ЛИСТОПАД 1945 Р. – СЕРПЕНЬ-
БЕРЕСЕНЬ 1946 Р.)**

Період другої половини 1940-х рр. в історії українського національно-визвольного руху позначений інтенсивною боротьбою підпільних структур ОУН проти радянського тоталітарного режиму. Одним із важливих напрямів цієї боротьби була пропагандистська діяльність, що мала на меті не лише ідеологічне зміцнення підпілля, але й мобілізацію населення до активного спротиву. Особливу роль у цьому контексті відіграла Чортківсько-Бережанська округа ОУН, яка охоплювала південну частину Тернопільської області.

Основною метою пропагандистської роботи округи було формування національної свідомості та підтримка антирадянських настроїв серед місцевого населення. В умовах посилення репресій та розширення системи радянського контролю, підпільні структури ОУН приділяли особливу увагу інформаційному впливу. Вони намагалися протиставити радянській ідеології власну систему цінностей, базовану на ідеї української самостійності, історичній справедливості та християнській моралі.

Мета дослідження – проаналізувати зміст, форми та ефективність пропагандистської діяльності Чортківсько-Бережанської округи ОУН упродовж досліджуваного часу з'ясувати її ідеологічні засади, завдання та роль у системі збройного і політичного спротиву радянському режиму на теренах Західної України в повоєнний період. Особлива увага приділяється аналізу способів поширення інформації, специфіці тематики